

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XLVII. évfolyam.

Július – Augusztus.

4. füzet.

Simén Domokos.

(1836—1878.)

Írta: Vári Albert.

Simén Domokos az újabbi unitárius teológiának a legöntudatosabb és legrokonszenvesebb munkása. Kevés ideig munkálkedhatott, de lelke állandóan lánggal égett. Amil a Dávid Ferenc ihletett jóselke előre látott, azt igyekezett ő a modern gondolkozás előtt a mai tudomány nagy készletével megvilágítani, szinte kézzel foghatóvá tenni. Amint *Ballagi Mór*, a magyar szabadszellemeű protestantizmusnak egykori vezéralakja mondja: «Simén Domokos mint író, ritka tünemény hazai tudományos irodalmunk mezején, nem csak férfias nyíltságánál fogva, melylyel a vallás ne-nyulj-hozzám természetű kérdéseit szőnyegre hozza, hanem különösen azon tiszta derű miatt, mely minden előadásán előmlik és azt eszközli, hogy műveit élvezettel olvassa még az is, ki nézeteiben nem teljesen osztozik. Már mindjárt az a nyugodt hang, melyen gondolatait ejteni szokta, jótékonyan hat az olvasóra, mert arról biztosítja, hogy oly íróval van dolga, ki nem a maga, hanem az igazság diadalát keresi. Erősbödik kedvező véleményünk, midőn az előadás állásztó világosságát és az egyes kifejezéseknek minden kétértelműségét kizáró határozottságát tapasztaljuk, mely írói tulajdonoknak éppen ellenkezőjét észlelhetni azoknál, kik mai gondolkozásunkba be nem illeszhető eszmék mellett kardoskodván, ezt oly nyelven teszik, mely szürkületi félvilágosságával a dolgoknak kísértetiesen alakuló körvonalaait mutatja inkább, mint azok igazi alakját».*

* Prot. Egyh. és Isk. Lap. 1875. évf. 1242. l.

Ballagí sok mindenben nem értetett s nem értett egyet Simén Domokossal. Mégis ilyen szép szavakban teszi homlokára az elismerés koszoruját. Menynyivel inkább megérdemli azt tőlünk. Hiszen mi írásainak nem csupán külső alakjában gyönyörködünk, hanem azoknak tartalma, szelleme, célja és irányzata is a mi lelkünkkel rokon. Minket emel. Nekünk vezetőnk. Világosságunk. Amit Simén szeretett, azt mi is szeretjük. Az ő igazsága a mi igazságunk. Ami őtet lelkesítette, az minket is fölmelegít. Ami neki öröme volt, az nekünk is boldogságot szerez. Amit ő mondott és hirdetett, azt csak mi érthetjük igazán. Mert Simén valódi *unitárius* író és tanár volt. De szerinte az unitárius szó soha sem egy szűk körben működő zárt testületet jelent. Nem a felekezeti zárkózottságot s bizonyos hagyományos dogmák és tanlételek elfogadását fejezi ki. Szerinte az unitarizmus történelmileg a kereszténységnek legkifejlődöttebb alakja. Hivatásánál fogva pedig jelzi a jövő fejlődés irányát. A hagyományos teológiával szemben negatívum, mert tagadja annak ész- és bibliaszerűségét. A hívő lélekre nézve pedig pozitívum; mert nem csak hirdeti, de ki is elégíti az ember vallásos szükségletét. Világosság, mely fényt és melegséget terjeszt. Magaslat, melyen szebbnél-szebb kilátások nyílnak az ember előtt. Lendület, mely emeli a hívő lelket s munkára sarkalja a gondolkozó értelmet. Élet, amely lépést tart az emberi szellem fokozatos fejlődésével. Ennek az unitarizmusnak volt Simén Domokos egyik leghivatottabb képviselője. Lelke visszaszállott a múltba, hogy lássa és láttassa ennek a vallási irányzatnak a kereszténység különböző korszakaiban feltalálható nyomait. Kimutatta és bebizonyította annak a jelenkor gondolat-, hit- és érzésvilágával való teljes összhangját. Megjelölte annak nagy feladatait s jövőendő szép hivatását. Igaz, hogy ezek által a kereszténység és az egyetemes igazság ügyét szolgálta, de munkásságával első sorban mégis minket gazdagított, szellemével minket ihletett és nagy lelkével nekünk világított.

Erezte is mindig az unitárius egyház, hogy e kiváló zászlótartóját méltányolnia kell. Már életében az egyházi

főjegyzői listre emelte s nevét a püspökjelöltek között emlegette. Koporsójánál Nagy Lajos, mint az E. K. Tanács megbízottja így nyilatkozott róla: «Olyan teologus, mint Simén Domokos, ki az unitárius vallásos eszméket és nézeteket, hírcikkeket és szertartásokat ismereteinek fényénél annyira megvilágítsa, megértesse s ha kell a támadások, a hamis tanok ellen érveinek győzhetetlen erejével megvédje, minden félelem nélkül hirdesse és terjessze: ilyen teologus Dávid Ferenc és Enyedi György után a magyar unitáriusok között nem volt».* Halála 10-ik évfordulója alkalmából pedig porai fölé Kiskadácsban közadakozásból emlékkövet emelt, amikor *Boros György* «Simén Domokos élete és munkássága» cím alatt szépen méltányló ismertetést olvasott fel. Felolvasása végén, mint egy nagyratörő ifjunak méltó eszményképét úgy állítja előnkbe Simén Domokost. «Ő, aki mindent csak azért tett, hogy az egyház alapigazságait kikutassa, a biblia titkos, homályos oldalait érthető és látható alakban tárja elé, hogy egy felekezeti eltemetett gyászlapjait felforgassa s oda tárja azok elébe, akiknek ilyenből kell tanulni; ő a rendesség, a csinosság, a pontosság mintaképe szüntelen szemem előtt lebegett.**

Azonban úgy érezzük, hogy ezekben még nincsen lefizetve a kegyelet adója az iránt a férfi iránt, aki rövid életében oly pazar szorgalommal rázta lelke színeit reánk és egyházunkra. Sokkal maradandóbb emlékoszlopot kell emelnünk neki a mi lelkeinkben, mint a minőt a közjótékonyosság emelhetett a kiskadácsi sírdomb fölé. Az ő kezéből kiesett zászlót újra fölvenni, az általa elkészített szép munkaprogramot megvalósítani; az ő lelkes és odaadó törekvését tovább folytatni; az ő szellemét, az ő gondolatát, az ő irányzatát tovább ápolni és fejleszteni: ez lesz a legméltóbb emlékjele munkás életének. Különösen a «Keresztény Magvető» érzi tartozását a Simén szelleme iránt. Gondolatainak, tanulmányainak nagy része ennek lapjain látott napvilágot. Magas színvonalra emelésében,

* Ker. Magy. 13. k. 291. l.

** Prot. Egyh. és Isk. Lap. 1888. évf. 1589. l.

az egyetemes protestantizmus közkincsévé tételében neki is óriási része volt. Sőt volt idő, a midőn szellemi vezére, irányítója volt. Szelleme azért megköveteli tőlünk, hogy állandóan ébren tartsuk emlékezetét.

Szép és dicsőséges volt már az a kor is, melyre a Simén élete és munkássága esik. Vannak emberek, akik elmaradnak koruktól s mint késői kísértetek úgy járnak vissza. A túlhaladott álláspontokért küzdenek s a ledöntött bálványokat akarják újra helyreállítani. Szerintük a múlt az eszményi élet képe. A jelenre, annak minden egyes törekvéseire átkot kiáltanak. Másfelől vannak ismét olyan emberek, akik megelőzik korukat. A próféta látás adományával vannak fölruházva. Lelkük százéveket átél. Látják azt, amihez csak késői nemzedékek jutnak el. Ezek az emberiség igazi vezéresillagai, akik irányt szabnak és célt tűznek a nyomukba következő nemzedékek elébe. *Simén* egyik osztlályba sem tartozott. Ő a saját korának volt a gyermeke. Megértette annak hívó szavát s követte figyelmeztető intését. Ő megértette kora igényeit s azokat igyekezett kielégíteni. Munkásságának irányát a kor szükségletei szabják meg. Ezért röviden be kell pillantanunk az ő kora szellemébe, annak irányába, mozgalmaiba és törekvéseibe is.

A múlt százév elején nehéz válságba jutott a vallás. Elvesztette azt az irányító és vezető szerepet, melyet korábban föltétlen tekintélylyel játszott. A súlyos válságnak kettős oka volt. Egyik az, hogy a vallás a megkövesült dogmákhoz és kijegecesedett tantételekhez kötötte a maga életét és létjogosultságát. A vallás és dogma, a hit és egyház közti minden különbség elenyészett. Az orthodoxia a maga csalhatatlannak hirdetett tekintélyével ránehezedett a vallásra. De másfelől az emberi lelkekből mind nagyobb erővel tört ki a szabadság vágya. A hosszú álom után ébredezett a világ. Mint a tavasz első sugárira egyes virágok áttörnek még a föld fagyos kérgét is s nincs hatalom, mely azok fejlődését feltartóztassa: úgy az egyesek mély hite és igaz vallásossága merészen döngette már az orthodoxia sziklafalát. A francia forradalomban kivivott emberi jogok mind inkább követelték a maguk érvénye-

sülésüket minden téren. A tudományok fejlődése, a fölvilágosodás terjedése, az emberiség életében tapasztalható általános lendülés és az egyházi orthodoxszia állottak szemben egymással. Ennek következtében meghasonlott az ember a vallással, a tudás a hittel. Szinte élet-halál harc állott be e kettő között. Minthogy pedig az embernek élme kell, előre látható volt a harc kimenetele.

Eme nehéz és kétségbeejtő helyzetben állottak elő Németországban, Hollandiában és Svájcban egyes teológusok, mint Bunsen, Schollen, Schweizer, Schwarz Károly, Hase, Lang Henrik, Rothe, Pfleiderer, Biedermann Lipsius és mások, akik arra vállalkoztak, hogy az ember és vallás, a hit és tudás között a megzavart összhangot helyreállítsák. Egy mélyreható új reformáció indult meg. Ebben a nagyszabású mozgalomban egymásután keletkeznek a különböző hittani könyvek, amelyek már nem csak a vallásnak, hanem az elavult keresztény tanoknak is újabb jelentést és tartalmat adnak. Új világosság támad a lelkekben. Az emberek kezdik belátni és átérezni, hogy a vallás nem kizárólag a múlt hagyományainak az elfogadásában áll. Kezdek megérteni, hogy a rideg és fagyos orthodoxszián kívül is lehet melegen dobogó vallásos szív, hogy az embernek nem kell lemondania emberi méltóságáról, a józan ész igényeiről, ha vallásos akar maradni. A köztudatba kezd átmenni az, hogy a folyton tökéletesedő emberrel s a mindig előrehaladó tudománnyal lépést tarthat a vallás is. Ezt az új irányzatot nevezzük a teológiában «modern» irányzatnak. Bármiként is nyilatkozzanak egyesek erről az irányzatról: bármilyen rossz hírbe keverjék a modern teológiát; de az nagy szolgálatot tett a kereszténységnek a múltban, akkor a mikor az embert és a vallást kibékítette egymással. Jövő hivatása pedig abban áll, hogy jövőre az ilyen nagy konfliktusoknak és az azzal járó megrázkodtatásoknak a folytonos reformációval elejét vegye. A modern teologia a maga öntudatos és határozott munkáját akkor kezdi meg, amikor Németországon a *Schenkel* lelkes és kitartó buzdítására 1863-ban megalakul a «Deutsches Protestantenverein», a melyet 1870-ben Hollandiában a «Nederlandsche Protestan-

tenbond» követ. Mindkettő a modern teologia határozott munkása, sőt irányítója lett.

Az új reformáció hamar átjött hazánkba. Lelkes szószólói akadtak itt is. Határozott alakot öltött a mozgalom akkor, amikor a Prot. Egyh. és Isk. Lapot 1857-ben dr. Ballagi Mór halottaiból föltámasztja. Az ő lelkes vezetése és személyes munkálkodása folytán mind nagyobb körben tesz hódításokat az új irány. Hasztalan küzd ellene az ekkeseredés minden fegyverével az orthodoksia. Utjában többé föl nem tartóztathatja. 1871-ben ez irány határozott szolgálatára megalakul a «Magyarországi prot. egyesület», amely «Reform» egyesületnek volt tervezve. Ezzel a szabadirányu kereszténység a győzelem útjára lépett. Révész Imre és társai a «Magyar prot. egyh. és isk. Figyelmező» útján ok nélkül próbálták az árt föl tartóztatni. A fejlődés hatalma ellenállhatatlan.

Akik ellenezték ezt a jótékony áramlatot, azokat is inkább a féltékenység vezette. Féltékenység az unitárizmus-sal szemben. Azért nevezték unitárius propagandának. Az unitáriusok természetesen szép reményekkel és nagy lelkesedéssel fogadták. Erejük és tehetségük szerint munkálták annak előhaladását. Reánk nézve kedvező szelek indultak meg. A hagyományos ker. fogalmak régi jelentőségüket veszítve, mindinkább közeledtek az unitárizmus felé. Mi lehetett volna ekkor egy unitárius íróra méltóbb és hálásabb feladat, mint az unitárius eszmék, hílnézetek történelmi tisztázása s a Jézussal való kapcsolatuk kimutatása? Simén Domokos megértette a kor hívó szavát s az ő irodalmi működésének egyfelől ez szabta meg az irányát.

De ha az író korának iránya és szelleme ihletik: még kevésbé zárkozhatik el egyéni hajlamai, neveltetése körülményei és amaz egyének befolyása elől, akik lelkének tárházát gyarapították. A zene hangjait nem egyformán fogjuk föl. A természet színeit és jelenségeit nem egyformán látjuk. Ugyanazon kor szellemét és irányát is egyik ember egy, a másik másképpen magyarázza a maga egyénisége szerint. Azért, hogy *Simént* annál inkább megértsük és méltányoljuk, meg kell ismerkednünk az ő élete történetével is.

Simén Domokos 1836. jul. 30-án született Udvarhely vármegyében Tarcsafalván. Édes atyja kiskadácsi Simén János volt, aki 1807—1878-ig élt. Hivatására nézve lelkész. Bordoson 3 évig, Tarcsafalván 5 évig és Siménfalván 37 évig töltötte be derekasan hivatalát. Utóbbi helyen ma is kedvesen él az emléke a kiváló papnak hívei lelkében. Élénk kedélyű jó barát volt s több jóízű anekdota van még ma is forgalomban nevével kapcsolatosan. Anyja Istvánfi Lidia 1907-ben halt meg 101 éves korában. Az *Augusztinovich* családból származott. A kiváló konziliáriusnak s az unitárius egyház nagy jóltevőjének a testvére volt. A rendnek, a tisztaságnak és a pontosságnak példányképe, akinek ilyen irányu hatása a Simén Domokos életén is meglátszik. Domokoson kívül több gyermekük is volt. Csodálatos, hogy a hosszú életű szülőknek a gyermekei részint csecsemő korban, részint az élet délén elhaltak. Ma egyedül Emilia: özv. Veress Sándorné él közülök.

Az első benyomások, melyeket Simén a szülői háznál kapott, igen kedvezőek voltak. A nemes lelkű szülők példás családi életet éltek. Mivel anyagi javak bősége nem vette körül a lelkészi családot, annál több értéke volt ott a lelki javaknak. A szerény jövedelem helyes besztás és takarékoság mellett fedezte ugyan a család szükségleteit; de arra nem volt elégséges, hogy az igényeket növelje. A kis testvérek vidám lársaságában is kitűnt Domokos, a maga mély érzelmeivel és koránérett komolyságával. Sem az ártatlan gyermekesínyeknek, sem a gondtalan kicsapongásoknak nem volt barátja. Nem tartozott az ugynevezett fékezhetetlen egyéniségek közé. A papi családainkat jellemző szerénység volt lényének egyik alkotó eleme. Ilyen irányban befolyásolták a gondos szülők is kedvence fiukat a nevelés legelső irányításánál. Nem sokat követelni; amelyekben vagyunk, azokkal megelégedni; tisztán járni; mindenben rendet tartani; a szertelenségeket kerülni: ezek voltak a naponkénti szülői intelmek. És ezek képezték azt az alapot, melyen a későbbi Simén Domokos jelleme kifermálódott.

Elemi iskoláit Tarcsafalván kezdette. Első tanítója

Márkos Mózes volt. Itt azonban nagyon kevés ideig tanulhatott, mert atyja időközben a siménfalvi lelkészi állást foglalta el. Ugy látszik, hogy Simén elemi iskolái nagy részét is a székelykereszturi gimnáziummal kapcsolatos elemi iskolában végezte, mert már az 1843-44-iki iskolái évre ide hozta atyja. Tanulmányait nyugodtan folytathatta a szabadságharcig. Ekkor azonban az iskola két évig szünetelt. A tanuló ifjúság nagy része beállott honvédek. Simén, mint akkor 12 éves gyermek ezt nem lehetett, de -- amint önéletrajzában mondja -- a siménfalviak dobosa lett. A szabadságharc befejeztével visszament a székelykereszturi iskolába, melyet 1854-ben végzett a saját szavai szerint «meglehető sikerrel», bizonyítványai szerint pedig hittan, encyclopaedia és algebrából első eminens (1 c. em) és latin-németből elsőrendű dícsérettel (1 c. 1). Az iskolában is a komoly tanulók közé tartozott. Nagyon kedvelte a könyveket már ekkor, ami később valóságos szenvedéllyé fejlődött nála. Nem sokat játszott, de állandóan foglalkozott valamivel. Különös hajlama volt a rajzhoz. Tanulótársai elbeszélése szerint, ünnepek előtt valósággal gyártotta a szebbnél-szebb rajzokkal ékesített ünnepi köszöntőket, amelyeket pénzért eladott azoknak, akik nem tudtak rajzolni. Deákfurfang, törvénysértés s más ifjui kiesapongás emléke nem fűződik nevéhez. És ha *Ostwald* szerint a nagy emberek jellemvonása az ifjúkori fékezhetetlenség és a fegyelmet nem tűrő egyéniség: akkor Simén nem volt nagy ember.

Kolozsvárra 1854 augusztus végén jött édes atyjával. Itt első ismerőse lett atyjának régi jó barátja: *Ürmösi Sámuel* jeles ügyvéd és családja, amely családdal nem csak hogy jó viszonyban volt, hanem ott második otthonát talált. Gimnáziumi tanulmányait 1857-ben végezte. Érettségi bizonyítványa szerint görögből kapott elsőrendű dícsérettel, a többi tárgyakból kitűnőt, holott már 8-ik gimnázista korában rajztanító volt. Érettségi után teologus lett. Teológiánk akkor még kezdetleges állapotban volt. A tanfolyam két évig tartott. Ő volt az utolsó azok között a lelkészi pályára készülő ifjak között, akik két év alatt végezhettek a teológiát. Már 1859-ben a tanfolyam 3 éves

lett. Azonban a rendszer fogyatékoságát a Kriza szelleme egészítette ki. De még ekkor mélyebben még sem hatolhatott be a teológiai tudományokba, mert teologussá létekor már az E. K. Tanács köztanítóságra alkalmazta Kolozsvárt. Három évig tanította a görög nyelvet, a szám- és mértant. Emellett bizonyos céltudatossággal tanulta az angol nyelvet. Papi vizsgát 1860 nyarán tett.

Ha csupán a kenyérkereset és a megélhetés lett volna a célja: az esetben ezt a célt már eléggé megközelítette. Annál is inkább, mert a papi vizsga letétele után nyomban a szentkirály-marosvásárhelyi társegyházközségek meghívták lelkésznek. Itt is szép munkatér állott előtte. Marosvásárhely az unitárius egyház életében történelmi jelentőségű hely. Különben is szép, előkelő székesváros. Mint papnak itt működni, a történelmi emlékekkel megszentelt helyet régi fényébe ismét helyreállítani s azt az unitárius egyház életében számottevő tényezővé varázsolni: szép és dicsőséges feladat. De Simén valami más hivatást érzett lelkében. Más úton kívánta szolgálni vallását és egyházát. Kitért a meghívás elől.

Ebben az időben már köztudomássá vált az, hogy az angol unitáriusok a Paget János közbenjárására s a Ferencz József és Buzogány Áron befolyása következtében azt az ígéretet tették, hogy két magyar teologus ifjunak a Londonban leendő tanulásra 50—50 font sterlinget (1000—1000 kor) adnak. Ellenállhatatlan vágy támadt a Simén lelkében ez ösztöndíj egyikének elnyerésére. Folyamodott is érte. Az E. K. Tanács ötlet jelölte ki. Így ő volt az első azok között az ifjak között, akik élvezhették azt a nagy jótéleményt, hogy a Manchester New Collegeban gyarapíthatták ismereteiket. Az ösztöndíjat azzal a kikötéssel kapta, hogy egyházát fogja szolgálni. Különösnek tartotta e kikötést, de azért elfogadta. Sőt nemcsak elfogadta, de érezte is annak a köteletségét egész életében.

Készen volt az engedély a külföldre menetelre. Pénz is volt ígéretben évenként 50 font sterling. De ez az összeg az évi rendes kiadások fedezésére sem volt elég. Ezt látták és érezték az angolok is, mert már a következő alkalommal a két ösztöndíjat egyesítették s azt egy tanu-

lónak adták ki. Ma is 100 fontot kapnak. De hol volt még az úti költség? Atyjától nem remélhetett, hisz a szűkös papi jövedelem bár a család közelebbi szükségeit fedezze. Siménnek volt ugyan 300 kor. megtakarított pénze, de ekkora összeggel nem indulhatott el olyan hosszú útra. A peregrinálás már idejét multta. Maga igyekezett hál segíteni önmagán. Elővette rajztudományát s megrajzolta egy néhány unitárius püspök arcképét.* (A képért Stein János könyvkereskedőtől kapott 200 koronát. Br. Kemény Albert 100 kor. és Ürmössi Sámuel 60 koronával gyarapították úti költségét. Ezenkívül Ürmösi Sámueltól azt az ígéretet kapta, hogy mindig mint a szüleihez olyan bizalommal forduljon hozzá szükségeiben. Ez ígéret alapján többször igénybe is vette Simén a nemeslelkű ügyvéd szivességét.

1860 szept. 19-én indult el az első magyar unitárius ifju Londonba, hosszabb tanulmányozás céljából. Október elsején már megérkezett. Egy egészen új világ nyílt meg előtte. Különösen megragadta lelkét az angol nép vallásossága s az az áldozatkészsége, melyet vallása igazságainak a terjesztésében mutat. Már 1860 dec. 27-ről kell levelében ezt írja: «Amily nagyszerű London a kereskedelmi világban, amily gazdag muzeumokban és tudományos intézetekben s feltűnő az először ide jövő útas előtt: éppen oly bámulatra ragadó az angol unitáriusok vallásossága s ebből kifolyólag szellemi és anyagi tevékenysége a vallás, a hit terjesztése körül».** Képzeltetni milyen mohó vágygal szerezte benyomásait egy nagy világvárosban egy olyan szemlélődő ifju, amilyen Simén volt. Meghatotta az angoloknak az a lelkes törekvése, melylyel az evangeliumot a nép legalsó osztályához juttatni igyekeztek. És megihlette az indiai benszülött amaz oltahatatlan szomja, melylyel az evangelium éltető vize után áhitozott.

De a legmélyebb benyomást lelkére s a legelhatáro-

* A képcsoportozaton valódi művészi kivitelben látható a Szentábrahám Mihály, Lázár István, Kőrmöczy János, Székely Miklós és Székely Sándor képe

** Ker. Magv. I. k. 233. l.

zóbb befolyást jövendő szellemi irányára, mégis az az intézet gyakorolt, amelynek tagja lett. Már a következő évben megismerteti honfitársaival a «Manchester New College»-ot «Az angol unitáriusok londoni akadémiájának rövid ismertetése» cím alatt.* Részletesen elmondja annak alapítása történetét és hagyományait. Kiterjeszkedik a teológiai tanfolyamon előadott tárgyak ismertetésére. Miniket különösen az intézet általános iránya érdekel, melyet Simén így fejez ki: «Az intézetnek semmi dogmatikai színezete nincsen. A tanár előadja a különböző vallásfelekezetek nézeteit, ezekhez hozzáteszi az övét s azután a tanulókra bizza, hogy fontolják meg és mindenki azt fogadja el, amelyik józan okosságával a leginkább megegyezik. Ki-ki maga alkotja a nézetekből a maga vallását. A nevelés oda van irányozva, hogy tudományos és a vallásos igazság ügye iránt lelkesült apostolokat képezzen az egyházoknak.»* Simén tehát meglátta az angol papnevelés általános irányát. Kicsinyes mellékkérdések, a vallási életnek vad hajtásai nem zavarták meg lelkét. Fölemelkedett arra a magaslatra, amelyről tisztán látta a célt, melynek szolgálatába állott. Ez a céltudatosság, ez a határozott és mégis szabad irány jellemzi a későbbi munkálkodását.

Tanárai voltak: *Tayler János Jakab*, ki az intézet igazgatója is volt. A biblia magyarázat, egyháztörténel, keresztény igazságok és evidenciák tanára. *Martineau Jakab*, ki az intellektuális, morális és vallásfilozófiát adta elő. *Martineau Russel*, a héber nyelv és irodalom tanára. A mint Simén megjegyzi: «mindhárom a régi hugenották ivadéka». Reá a legnagyobb befolyást *Tayler* gyakorolt. A bibliának tanulmányozására és a keresztény igazságok földerítésére azt a lankadatlan vágyat ő ébresztette fel lelkében.

Az iskolán kívül és különösen az unitárius vonatkozású dolgok érdekelték elsősorban. Könyvgyűjtési szenvedélye már itt ébredezett. Bár a megélhetés gondjaival

* Ker. Magv. 2. k. 288. s köv. l.

** U. o. 297. l.

terhelten ment külföldre, mégis itt az unitárius irányú könyveket megvásárolta. Emellett élénk összeköttetése volt az unitárius hívekkel, akik házukba gyakran meghívták s így a könyvek mellett személyes tapasztalatokat is merithetett.

Két évig volt Simén Londonban. 1862 május 24-én jött el onnan. Utközben megállott Heidelbergben. Itt volt *Hitzig Ferdinánd*, a nagyhirű exegeta. Simént a tudás-szomj az ő körébe vonzotta. Egy ideig az ő előadásait hallgatta, akinek merész nyíltsága nem csekély befolyást gyakorolt lelkére.

Simén a külföldön öntudatos munkát végzett. Jól tudta, hogy egy ember mindent nem végezhet el. Tudásunk és ismeretünk a szellemi életnek csak egy kis területét ölelheti fel. Aki mindent akar tudni, semmit sem fog jól tudni. Ezért egy meghatározott irányt választott. Tudását bizonyos elvek szerint gyarapította. De a kiválasztott területen mindent jól megnézett s ott megszerezte a tisztánlátás művészetét. Amikor hazajött külföldről már tisztában volt hivatásával. De hol van a munkatér, a melyen tudása és tehetsége szerint érvényesülhessen, ahol megszerzett ismereteit értékesíthesse? Nagy kérdés ez, különösen akkor, amikor a mindennapi kenyér kérdése is komplikálja. A mi egyházi viszonyaink nem nyújtanak sem az egyik, sem a másik oldalon nagy választékot. Az volna az eszményi állapot, ha mindenkit az ő tudása, képzettsége, vágyai és hajlamainak megfelelő állásba juttathatnánk. Ügyünk sokkal gyorsabban haladna előre. De e tekintetben is az eszmény és a valóság messze áll egymástól. Amilyen állással rendelkezünk, olyanban helyezhetjük el embereinket. Így akárhányszor visszás állapotok következnek be, nem csekély hátrányára az ügynek, meg az embereknek is.

Simént, amint hazajött, azonnal megválasztotta az egyházi főtanács a székelykeresztúri iskolához tanárnak, a Kolozsvárra lelkésznek és tanárnak átjött Marosi Gergely helyébe. A legkedvesebb gyermekkori emlékek köztölték ez intézethez. Szívén hordozta annak az előhaladását. Lelkesült érette. Anyagi kifogásai nem voltak a

felajánlott állás ellen. De az még nem volt az ő kedvére való. Nem, mert nem felelt meg az ő hajlamainak és tanulmányainak. Elfogadta ugyan az állást, de mindjárt egy évre szabadságot kért, azzal a megokolással, hogy «tanulmányait befejezhesse».

A szabadság esztendeje (1862–63-ik év) újabb változást hozott a székelykeresztúri iskola életében. Az intézet derék igazgatója Koronka József 1863 júliusában 50 évi kiváló szolgálat után nyugalomba vonult s aug. 15-én meghalt. Helyébe Simént választották meg igazgatónak is, aki szabadsága idejét Kolozsvárt az Ürmösi Sámuel házánál, mint fiainak nevelője töltötte. Ha csak a mindennapi kenyér kérdése vezeli; kapva-kapott volna e szép álláson. Hogy is ne. Egy 27 éves fiatal ember már az első lépésével egy intézet igazgatói székébe üljön! Ma ez szinte lehetetlennek látszik. Mégis Simén csak kelletlenül fogadta el azt. 1863 szeptemberében foglalta el Székelykeresztúron igazgató-tanári hivatalát.

Keresztúron 3 évig működött. Hiven teljesítette kötelességeit. Az ő idejére esik a régi tanári lak renoválása és a korábban megkezdett új tanári lakóház befejezése. Az igazgatói teendők ellátása mellett tanította a latin és görög nyelvet s a mennyiségtant. Itteni tanársága idejéből jelent meg egy kis füzetben az a beszéde, melyet az alsósiménfalvi templom és orgona felszentelése alkalmával mondott. Az ünnepély másik szónoka Marosi Gergely volt. Ugyancsak itt írta az *«Ó és újszövetségi történetek»* című tankönyvét. Kérdésekben és feleletekben vannak előadva a bibliai történetek. A Simén későbbi kritikai szelleme még nem igen nyilatkozik meg e műben; de feltűnő, sőt merészségnek mondható az ő korában az a szabadság, melylyel az egyes bibliai történeteket magyarázza. A könyven áttekinthető és világosan megírt kis tankönyv a legújabb időkig általánosan használatban volt elemi iskoláinkban. Ezekon kívül Párkertől lefordította *«Az emberben levő vallásos elem és annak tárgya vizsgálása»* című értekezést.* Channingtól: *«Az unitár. ker. vallás»* című tanulmányt.**

* Ker. Magv. 3. kötet. 1863.

** U. o. 4. kötet. 1864.

Bármennyire is szerette a székelykeresztúri iskolát s bármennyire szép volt az ott elfoglalt állása: ő még sem tudott abba teljesen belemelegedni. Az iskola kibővítésével kapcsolatosan nagy feladat állott akkor is az igazgató előtt. De Simén ehhez nem fogott hozzá. Más hivatást érzett lelkében. Vágyódott Kolozsvárra. Ez a vágya annál inkább teljesülhetett most, mert Marosi Gergely is igen sulyosnak találván a kolozsvári lelkészi és tanári állásnak a kötelességeit, hasonló vágyakozást érzett lelkében Székelykeresztúr után. A két férfi megállapodott a kölcsönös kicserélésben, mihez az egyházi főhatóság is hozzájárulván, ~~1866-ban megtörtént.~~* Ez a csere áldásos volt a keresztúri iskolára is, mert az Marosi Gergelyben megtalálta a maga agilis igazgatóját, de áldásos volt az unitárius teológiára is, mert az megtalálta Siménben a maga tudós művelőjét.

A Simén vágya részben teljesült. Teljesült annyiban, hogy Kolozsvárra jöhetett és hivatásszerűleg is a teológiával foglalkozhatott. Kolozsvár egyházi életünknek a központja. Nagy történelmi emlékekkel megszentelt hely. Az irodalmi törekvéseknek inkább kedvez s a nagyratörő vágyat inkább kielégíti, mint akármelyik vidéki hely. Részben ez, de részben az *Űrmösi* család iránt érzett hála és tisztelet is vonzotta ide Simént. A nagyobb Űrmösi fiukat Keresztúrra is magával vitte, hogy azok fejlődését személyesen ellenőrizhesse. Az ők tanulmányi érdekük is Kolozsvárra vonzotta.

Azonban még most sem találta meg az ő egyéniségének megfelelő hivatalt. Állása kettős volt. Tanári és lelkészi munkát kellett végeznie. Ez a két állás nem összeférhetetlen. A protestáns egyházakban a múltból sok szép példát láthatunk, hogy voltak egyesek, akik szerencsés egyéni kvalitásaik mellett dicsőségesen hordozták mindkét állásnak a terheit. De a kettő mégis kétféle munkát, kétféle irányzatnak a követését kívánja. A tanár a tudománynak, a lelkész a vallásnak a szolgája és képviselője. Az első munkája az igazságok aprólékos kutatására, az egyes

* Sándor János: „A székelykeresztúri gimnázium története“. 132 l.

nagy kérdések részletes tanulmányozására irányul. A második pedig a megtalált igazságok, az általános tanulságok készletéből láplálja hiveit. Az első csendes visszavonulást, nyugalmas és zajtalan kutatást; a második a világban való mozgást s a társadalommal való nagy összeköttetést igényel. Az első a bányász munkáját végzi, aki a föld mélyéből, nehéz sziklák közül keresi ki az arany-
szemeket, a másik a felszínre hozott aranyat földolgozza és forgalomba hozza. Az első a kritikus, aki megrostálja a konkolylyal vegyes buzát, a második a tiszta buzából készült kenyeret osztogatja. Ha valaki e kettős szerepet összetéveszti, az úgy jár, mint az az édes apa járna, aki éhes gyermekeit kenyér helyett a buzatermelés vagy a kenyérsütés módjának a magyarázásával akarná kielégíteni. Voltak egyének, akik mindkét minőségben megtalálták a helyes útát. De újabb időben e minden irányban folyton fokozódó igények lehetetlenné teszik a «két urnak» való szolgálatot.

Simén is érezte e kettős állás nehézségeit. Mint tanár a gimnáziumban bölcészetet, a teológián pedig a bibliai tárgyakat tanította. E mellett végezte a lelkészi teendők egyik felét is. De a kettős állás nem volt kedve szerint való. Kedvetlenségét az is elősegítette, hogy bár külsőleg imponáló alakkal bírt s megjelenése rokonszenvet ébresztő, de szónok még sem volt. Benne a szószéken is a szónokot elnyomta a ludós; az általános igazságok hirdetőjét a kritikus aprólékos munkája, de azért három éven keresztül híven végezte lelkészi teendőit is. 1869-ben lemondott lelkészi állásáról s helyét már ez év nov. 21-én az oly korán tragikus véget ért Uzoni Gábor foglalta el.

Hátrahagyott kéziratái között számos, teljesen kidolgozott imádság, egyházi beszéd és agenda van. Minden dolgozata világos és választékos. Különös szeretettel alkalmazza a költői idézeteket. Lelkészi munkásságának kiemelkedő eseménye az, hogy 1868-ban a hit és lelkiismeret szabadságának kivívása emlékére Tordán rendezett 300/ados emlékünnepevényen ő volt az egyik szónok. Beszédének címe ez volt: «A pap az evangelium oltalmazója».

De sokkal jobban érvényesült Simén, miut tanár. Ta-

nítványai lelkében a soha el nem muló hála és kegyelet őrzi emlékezetét. Kolozsvárra jövelekor nem nagy rokonszenvvel fogadták. Előde: Marosi Gergely nagy tiszteletben és szeretetben volt. A kölcsönös kieserélés okát nem ismerték a tanítványok. De azt ellenszenvvel fogadták. Nem hitték, hogy Simén betölti a Marosi helyét. Sőt úgy látszik, ez volt a közfelfogás az egyházban is. Siménnél nem csüggesztette el az ellenszenv, melylyel fogadták. Sőt magatartásával a közvéleményt gyorsan megváltoztatta. Egyik jeles tanítványa így ír róla: «Siménnel megismerni és szeretni egyet jelentett. Meghódított egy-kelőre egészen a tudományával, finom bánásmódjával és nemes modorával. Ő nem amyiban tanárunk, hanem barátunk volt, ki ha hozzá mentünk, nem várta s nem engedte, hogy haptákba állva elmondjuk, hogy miért mentünk, hanem előbb leültetett s mellénk ülve hallgatott meg s minden szava oktatás volt a nélkül, hogy azt éreztetni akarta volna velünk. Nem hogy szerettük, de rajongtunk érte, akít példányképünké választottunk s igyekeztünk követni, mert tudós volt a szakmájában s nem csak csillogott, mint az üveg-gyémánt, hanem belértéke volt, mint a színaranynak».*

(Folytatás.)

* Ürmösi Kálmán szentgericei lelkésznek 1912. márc. 25-én kelt eredeti leveléből.

Kornis György külföldi tanulása.

(Adalék külföldi iskolázásunk történetéhez.)

Írta: Dr. Vass Miklós.

Az újkor kezdetén megindult nagy szellemi mozgalmak, a reneszánsz és reformáció igen megnövelték azoknak a számát, akik ismereteik gyarapítása végett a külföldi egyetemeket keresték fel. A német egyetemek közül a *wittenbergi* és a *heidelbergi* voltak a legkeresettebbek, különösen a protestáns ifjak részéről; az olasz egyetemek közül pedig a páduai fogadott legtöbbet falai közé hazánkiai közül. Ezeken kívül még több egyetemet kerestek fel mindkét országban, de egyiket sem olyan nagy számmal, mint ezt a hármat.

Az így fenálló művelődési kapcsokat, melyek hazánkat nyugathoz fűzték, az önálló fejedelemség alatt álló Erdély is igyekezett szorosabbá tenni.

Ebben a törekvésében némiképen az anyaországnál kedvezőbb politikai helyzete is segítette. A Báthoryak uralkodása alatt békében fejlődött az ország egészen addig, amíg Báthory Zsigmond ezt a békés fejlődést fel nem forgatta. Addig azonban a szellemi téren is módjában volt haladni. És ezt az alkalmat fel is használta, amire példát adott a fejedelmi udvar. A tudománykedvelő és pártoló Báthoryak uralkodásának gondját képezte iskolák felállítására, ami a műveltséget fejlesztette. De ők a belföldi iskolázás fejlesztése mellett nagy gondot fordítottak a külföldi iskolázásra is. Közülök maga István is tanult a páduai egyetemen és környezetében többen voltak olyanok, akik neki tanulótársai voltak. A különben olyan szomorú emlékü Báthory Zsigmond is állandóan több ifjat neveltetett külföldön. A fejedelmek példája buzdító hatással volt a főurakra, akik közül sokan nemcsak saját fiaikat küldötték ki, hanem egyes szegényebb sorsú, tehetségesebb ifjakat is segé-